

<http://uard.bg>

New Knowledge Journal of Science

Списание за наука „Ново знание”

University of Agribusiness and Rural Development Academic Publishing House
Bulgaria

Академично издателство на Висше училище по агробизнес и развитие на регионите
Пловдив

БЪЛГАРСКОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ – РЕАЛНОСТ И ПЕРСПЕКТИВИ ЗА РАЗВИТИЕ

Наньо Нанев

Институт за изследване и развитие на храните - Пловдив

Керанка Недева

Висше училище по агробизнес и развитие на регионите

Ключови думи:

*аграрен сектор
сравнителни
преимущества
конкурентни
преимущества
производствен
потенциал*

Резюме

В условия на криза, която засегна и икономиката на България, е изключително важно да се изяснят и обосноват приоритетите за развитие на агросектора, респ. държавната политиката в тази стратегическа област за икономиката на страната. Земеделието е един от малкото сектори в икономиката на България, който през последните години показва относително стабилна тенденция на нарастване на експорта. Това е предпоставка за статуса на българското земеделие, което притежава висок производствен потенциал и неизползвани сравнителни и конкурентни преимущества.

Състоянието на аграрния сектор показва, че той се нуждае от незабавна специална държавна намеса и е недопустимо, от традиционен за страната ни отрасъл, той да се окаже в нишата на отраслите със затихващи функции. В публикацията, освен анализа, който се прави за състоянието на българското земеделие, се дават и препоръки за преодоляване на негативните тенденции за отрасъла и за продоволствената сигурност на страната.

В заключение, рационални решения за пълноценно използване на сравнителните предимства на българското земеделие следва да се търсят в посока на адекватно финансово стимулиране и подпомагане на земеделските производители за производство на традиционни и екологично чисти агропродукти, както и решителна намеса на държавата за осигуряване на благоприятни финансово-кредитни условия за производство на мляко и месо, зеленчуци и плодове от български производители, чийто качества са доказани на международните пазари.

THE BULGARIAN AGRICULTURE - REALITIES AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT

Nanyo Nanev

Food and research development institute - Plovdiv

Keranka Nedeva

University of agribusiness and rural development

Key words:

agriculture
comparative advantages
agrarian police

Abstract

In times of crisis, which affected the economy of Bulgaria is extremely important to clarify and justify the priorities for the development of the agrarian sector, respectively the government policy in this strategic sector for the country's economy. The agriculture is one of the few sectors in the economy of Bulgaria, which in recent years has shown a relatively stable upward trend in exports. This is a prerequisite for the status of Bulgarian agriculture as a sector with high production potential and untapped the comparative and the competitive advantages.

State of the agricultural sector shows that the sector needs immediate intervention and special state is unacceptable by traditional country industry it's to be in sector's niche in decline. In this publication, except that the analysis is done on the state of the Bulgarian agriculture and provide recommendations to overcome negative trends in the industry and supplies/food security in the country.

In conclusion, the rational solutions to make full use the comparative advantages of the Bulgarian agriculture should be sought in the direction of adequate financial incentives and assistance to farmers for the production of traditional and environmentally friendly agro and decisive intervention by the state to provide favorable financial credit conditions for the production of milk and meat, vegetables and fruits from Bulgarian producers whose properties are proven on the international market.

In conclusion, the rational solutions to make full use the comparative advantages of the Bulgarian agriculture should be sought in the direction of adequate financial stimulation and assistance to farmers for the production of traditional and environmentally friendly agro products and decisive intervention by the state to provide favorable financial credit conditions for the production of milk and meat, vegetables and fruits from Bulgarian producers whose properties are proven on the international market.

Аграрният сектор определено е приоритетен за икономиката на България. В условията на световна икономическа криза проблемът за продоволствената сигурност се изостря до степен на оцеляване на населението на много държави в света. По данни на ООН при около 6,5 милиарда население на земята близо един милиард от тях гладуват. Ръстът на населението изпреварва ръста на производството на храни. Същевременно цените на хранителните продукти в света през последните години нарастват и това е условие за увеличаване на бедността в страните с по-слабо развити икономики. Очаква се до 2025 г. търсенето на храни да нарасне три пъти в следствие с темпа на увеличаване на населението и намаляване на стандарта на живот в страни като Китай, Индия, Бразилия и Пакистан.

Като пряк резултат от кризата потреблението в Европа е свито с над 11 %, а в отделни държави на ЕС, между които и България - с над 20 процента. Ценовата нестабилност на пазарите на селскостопанска продукция нараства значително и се очаква това да продължи и да доведе до резки покачвания на цените на селскостопанските стоки на световните и европейските пазари.

Икономическата криза оказва сериозно отрицателно въздействие върху селското стопанство на България, като доходите на земеделските производители намаляват постоянно през последните години, а безработицата се увеличава драстично. През второто тримесечие на 2013 г.

броят на безработните лица в страната е 437,3 хил. души (12,9 %) [1], като безработните в трудоспособна възраст и особено в групата до 35 години са 44 процента.

По данни на Евростат [2] българските земеделски производители регистрират най-висок спад на доходите в ЕС от 10,4 % през 2010 година. Широко пропагандираният ръст на износа на земеделска продукция се опровергава от официалните данни на европейската статистика. За периода 2008 – 2010 г. външнотърговският баланс на нашата страна е отрицателен, като общият дефицит е 9,253 млрд. евро.

В тези усложнени условия на криза, която засега и икономиката на България, е изключително важно да се изяснят и обосноват приоритетите за развитие на агросектора, респ. държавната политиката в този стратегически отрасъл за икономиката на страната.

Земеделието е един от малкото отрасли в икономиката на България, който през последните години показва относително стабилна тенденция на нарастване на експорта (с изключение на периода 2008 – 2010 г.). Това определя земеделието като жизнен отрасъл, способен да допринесе за изграждането на конкурентен и ефективен производствен и бизнес потенциал за постигане на устойчив напредък в икономиката.

Това е предпоставка за статуса на българското земеделие като отрасъл с висок производствен потенциал и неизползвани сравнителни и

конкурентни преимущества. Колкото по-голям е относителният дял на аграрния стокообмен от общия на страната, толкова по-висока е степента на интегрираност на сектора в европейската и световната икономика.

Засега водещо място в експортната листа на българския износ заемат пшеницата и царевичата, семената от черен и шарен слънчоглед, тютюнот тип „Ориенталски“. В исторически план други земеделски продукти са представлявали България на международния пазар – вино, цигари, зеленчуци, грозде, плодове, млечни продукти, агнета и други.

От гледна точка на импортната листа от селскостопански продукти за България преобладават оризът, цитрусовите плодове, захарта, месото, сухото мляко, млечните продукти. Все повече се появяват и други стоки, които в миналото са били традиционни в експорта на нашата страна – зеленчуци, картофи, домати, фасул, чесън, ябълки, круши и други. Това показва, че в момента българското земеделие се оформя като монокултурно и тясно специализирано в износа само на няколко селскостопански продукти. За редица основни и важни земеделски продукти България все повече се превръща във вносител. Вносът на силно субсидирани и често нискокачествени земеделски стоки от други страни на по-ниски цени от националните деформира пазара и води до задълбочаване на кризата в бранша. Особено „странно“ е положението при плодовете и зеленчуците, където, въпреки много добрите природни условия и традициите при производството им, страната се превръща все повече във вносител.

Особено трагично е състоянието на българското животновъдство. Страната не осигурява необходимите собствени суровини за месопереработвателната и млекопереработвателната индустрии. Но преработвателите предпочитат вноса на по-евтини и по-нискокачествени суровини. Това в даден момент застрашава както възможността за износ на месни и млечни продукти, така и здравето на българските потребители.

Състоянието на аграрния сектор показва, че отрасълът се нуждае от незабавна специална държавна намеса. Недопустимо е от традиционен за страната ни той да се окаже в нишата на отраслите със затихващи функции.

Анализът на състоянието на българското земеделие показва, че, ако негативните тенденции в производството на почти всички растителни и животински продукти продължат с този темп, това ще бъде катастрофално за отрасъла и за продоволствената сигурност на страната.

Причините за това се коренят основно в следното:

1. Липса на аграрна доктрина и на нов тип аграрна политика предизвиква големи проблеми в сектора. Мерките на Европейската комисия в Обща

селскостопанска политика (ОСП) са предназначени предимно за земеделие на различно технологично, организационно и пазарно равнище. Затова те са насочени основно към ограничаване обема на селскостопанското производство, докато за българското земеделие са необходими мерки за регулирано увеличаване на това производство. Чрез промените в ОСП ЕС се стреми да намали земеделското производство, докато за българското земеделие е необходимо неговото увеличаване. ОСП стимулира повишаването на изискванията за спазване на добри земеделски практики, повишаването на екологичните изисквания и на стандартите за качество и условията за производство, които понякога оставят впечатление, че са самоцелни. Директното прилагане на всички тези изисквания разорява голяма част от българските земеделски производители и пазарът силно се монополизира;

2. ОСП не решава априори проблемите на селскостопанското производство в България. За Общността на преден план се поставят цели за безопасност и екологичност на храните, за прилагането на съвременни технологии и за развитието на селските райони, които на този етап са съобразени с националните приоритети. Но националните приоритети изискват решения, свързани с доходите и жизненото равнище на работещите в сферата на земеделието;

3. След сравнително успешно завършената мащабна реституция на земеделската земя у нас е пренебрегнат основният фактор – ефективното стопанисване и използване на земята като производствен фактор, в резултат на което в страната се наблюдават сериозни недостатъци в ефективното функциониране на производствените структури. Тази тенденция продължава да се засилва в следствие на процеса на разделяне на поземлените имоти и монокултурните интереси за бързо „арендаторско“ усвояване на „свободните“ земеделски терени с цел усвояване на гарантираните евросубсидии;

4. Силно изразена двуполусна структура¹, включваща огромен брой малки, полупазарни земеделски стопанства и големи по размер арендаторски стопанства. Едрите производствени структури стопанисват над 70 % от използваната земеделска площ на страната (ИЗП). Големите стопанства са с ясно установена производствена специализация - зърнопроизводство, маслодайни култури, докато в интензивните сектори, независимо, че се появяват отделни едри и ефективни производители, основната маса от производството се осъществява от дребни и полупазарни стопанства, които не притежават

¹ В статията са използвани публикувани становища и изводи на проф. дин Пл. Мишев по тези проблеми.

сериозен производствен и икономически потенциал;

5. Неработещи и неразвити пазарни структури. Развитието на основни подотрасли, като зеленчукопроизводството, овощарството, лозарството и на някои сектори на животновъдството, се възпрепятства от липсата на пазарни структури за директна продажба на произведената продукция. Така значителна част от печалбата остава в дистрибуторите, но не и в производителите, а това е причина за техния фалит;

6. Неравномерно развитие на отделните подотрасли на земеделието. Добро равнище на производството запазват единствено зърнените и донякъде маслодайните култури и тютюнът. В сектори, в които страната е имала пазарни предимства – лозарство, производство на плодове и зеленчуци, овцевъдство и др., се наблюдава значително намаляване на производството;

7. Колабиращо млечно животновъдство. Символичното финансиране и практическата липса на държавна подкрепа са предпоставка за неиновирана материално–техническа база, лоша селекция, ниска продуктивност на животните, неефективно и непазарно манифактурно производство, където значителна част от продукцията се добива в практически самозадоволяващи се структури и лични стопанства;

8. Влошена възрастова структура на заетите в сектора. Едва 5 % от работещите в сектора са до 35 години, като 2 % имат средно земеделско образование, а едва 1 % от тях са с висше образование. При заетите липсват нужните знания за съвременен управление и организация на производството, за новостите в технологиите, сортовете и породите, за спазването на санитарно-хигиенните изисквания, за ефективното водене на бизнеса;

9. Проблеми със субсидирането. Дребните и средните производители имат малък достъп до финансиране, което ги прави неконкурентноспособни и много от тях фалират. Голяма част от животновъдните стопанства в страната не могат да кандидатстват за субсидии поради: сложните процедури при кандидатстване и липсата на прозрачност при избора на бенефициенти; неясните критерии за разпределение на средствата и високите изисквания за бенефициентите;

10. Пределно централизирана и до голяма степен субективна роля на управлението на международните и националните програми за подпомагане на земеделието. Не се отчита достатъчно компетентността на регионалните професионални и неправителствени организации при класирането на проектите за земеделие;

11. Намаляване на доходите на земеделските производители. В условията на криза реалните доходи в селското стопанство намаляват. Очаква се значителен ръст на цените на хранителните продукти, което ще влоши покупателната способност на селското население и ще предизвика значителното му обедняване.

Рационални решения за пълноценно използване на сравнителните предимства на българското земеделие следва да се търсят в посока на:

- адекватно финансово стимулиране и подпомагане на земеделските производители за производство на традиционни и екологично чисти агропродукти;
- решителна намеса на държавата за осигуряване на благоприятни финансово-кредитни условия за българските производители на мляко и месо, зеленчуци и плодове, чийто качества са доказани на международните пазари;
- възстановяване на предишните икономически преференции (данъчни, осигурителни и др.) за земеделските производители, като стимул за развитие на родното селскостопанско производство;
- възстановяване на производството на храни със запазена традиционна национална марка, без непазарен натиск на нови „български стандарти“, оказващи инфлационен ефект върху цените на останалите хранителните продукти;
- приемане на пакет от спешни антикризисни мерки за запазване на производството и продуктите, които са обречени на ликвидиране или изчезване от българския пазар – българско месо и преработени месни продукти, българско мляко и млечни продукти, пресни и преработени плодове и зеленчуци, десертно грозде, пчелен мед;
- увеличаване дела на продуктите, произведени от български селскостопански суровини и ограничаване до минимум използването на вносни суровини със съмнителен произход и качество;
- недопускане нелоялната конкуренция на вносни ерзаци и нискокачествени инградиенти за многокомпонентните хранителни продукти, произвеждани в България;
- насърчаване на комплексното развитие на селските райони и съхраняване на аграрния бит и земеделска култура на населението с цел запазване на агроecosистемите за нормалното им функциониране.

Литература

1. НСИ, 2013
2. Eurostat, Statistics in focus, 37/2011, Agriculture and fisheries, p.5